

رابطه بین فرسودگی تحصیلی و درگیری تحصیلی با نقش میانجی تاب‌آوری تحصیلی در دانش‌آموزان دختر

سکینه گرایلی^۱، ابوالقاسم بریمانی*^۲، بهرنگ اسماعیلی شاد^۳

۱. گروه مدیریت آموزشی، واحد نکا، دانشگاه آزاد اسلامی، نکا، ایران

gerailisekineh@gmail.com

۲. استادیار گروه مدیریت آموزشی، واحد نکا، دانشگاه آزاد اسلامی، نکا، ایران (نویسنده مسئول)

ab.barimani@gmail.com

۳. استادیار گروه علوم تربیتی، واحد بجنورد، دانشگاه آزاد اسلامی، بجنورد، ایران

esmaeili@bojnourdiau.ac.ir

تاریخ پذیرش: [۱۴۰۰/۱۰/۳۰]

تاریخ دریافت: [۱۴۰۰/۸/۲۳]

چکیده

هدف پژوهش حاضر تبیین رابطه فرسودگی تحصیلی و درگیری تحصیلی با نقش میانجی تاب‌آوری تحصیلی بود. روش پژوهش توصیفی از نوع همبستگی و از نوع مطالعات کاربردی است. جامعه آماری شامل کلیه دانش‌آموزان دختر متوسطه دوم شهر بهشهر به تعداد ۲۱۱۰ نفر بود. نمونه آماری به تعداد ۳۲۵ نفر و با استفاده از جدول کرجسی-مورگان و به شیوه نمونه‌گیری تصادفی طبقه‌ای انتخاب شدند. جهت جمع‌آوری داده‌ها از پرسش‌نامه فرسودگی تحصیلی برسو، سالانوا و اسپیوفلی (۲۰۰۷)، درگیری تحصیلی ریو (۲۰۱۳) و تاب‌آوری تحصیلی سامونلز (۲۰۰۴) استفاده شد. به منظور تحلیل داده‌های حاصله، از مدل‌یابی معادلات ساختاری با کمک روش حداقل مربعات جزئی با استفاده از نرم‌افزار آماری PLS استفاده شد. نتایج پژوهش نشان داد بین فرسودگی تحصیلی و تاب‌آوری تحصیلی با درگیری تحصیلی رابطه معناداری وجود دارد و مقدار ۷۸/۱ درصد از درگیری تحصیلی و ۵۱/۳ درصد از تاب‌آوری تحصیلی توسط فرسودگی تحصیلی تبیین می‌شود و متغیر تاب‌آوری تحصیلی اثر میانجی بر رابطه بین فرسودگی تحصیلی و درگیری تحصیلی را دارد. هم‌چنین شاخص‌های برازندگی مدل حاکی از آن است که مدل ارائه‌شده از برآزش مناسبی برخوردار است.

واژگان کلیدی: فرسودگی تحصیلی، درگیری تحصیلی، تاب‌آوری تحصیلی، دانش‌آموزان دختر

درگیری تحصیلی یکی از عوامل مؤثر بر پیشرفت تحصیلی فراگیران است در واقع درگیری تحصیلی سازه‌ای است که اولین بار برای درک و تبیین افت و شکست تحصیلی مطرح گردید و به‌عنوان پایه و اساسی برای تلاش‌های اصلاح‌گرایانه در حوزه تعلیم و تربیت قرار گرفت که عامل بسیار مهمی در رسیدن به تجربه مدنظر یادگیری است که موفقیت تحصیلی دانش‌آموزان را به شکل غیرمستقیم تضمین می‌نماید. باید در نظر داشت که یادگیرندگان در یادگیری درگیر نمی‌شوند، بلکه آن‌ها در تکلیف، فعالیت‌ها و تجاربی درگیر می‌شوند که منجر به یادگیری می‌شود؛ این درگیری بیانگر ورود فعال فرد در یک تکلیف یا فعالیت است؛ به‌عبارت دیگر می‌توان درگیری تحصیلی را از معنایی که تکلیف برای یادگیرنده دارد، مورد بررسی قرار داد. زمانی که تکلیف برای دانش‌آموز معنا و ارزش داشته باشد، توجه دانش‌آموز را به خود جلب می‌کند و دانش‌آموز نوعی تعهد نسبت به این تکلیف و فعالیت‌ها احساس می‌کند، این احساس تعهد باعث می‌گردد که دانش‌آموز برای انجام تکلیف تلاش و کوشش بیشتری از خود نشان دهد (مؤمنی و رادمهر، ۱۳۹۷). درگیری تحصیلی در واقع، نوعی سرمایه‌گذاری روان‌شناختی و کیفیت تلاشی است که فراگیران صرف فعالیت هدفمند آموزشی می‌کنند تا به‌صورت مستقیم به نتایج مطلوب دست یابند. این متغیر دارای چهار مؤلفه است که شامل: درگیری رفتاری (توجه به تکلیف، تلاش و پافشاری)، درگیری هیجانی (احساس علاقه و اشتیاق، عدم نگرانی، اضطراب و خستگی)، درگیری شناختی (استفاده از راهبردهای سطح بالا یادگیری و خودتنظیمی فعال) و عاملیت (مشارکت سازنده و فعال دانش‌آموزان در جریان آموزش) است (Reeve & Tseng, 2011).

یکی از متغیرهایی که با درگیری تحصیلی دانش‌آموزان، مرتبط است و در این پژوهش مورد مطالعه قرار گرفته است، فرسودگی تحصیلی است. پژوهش‌ها نشان می‌دهد که بین درگیری تحصیلی و فرسودگی تحصیلی، رابطه منفی وجود دارد (پورمحمد ییلانچی، ۱۳۹۴). قتی و کیانی (۱۳۹۸) نیز نشان دادند که درگیری تحصیلی رابطه معنی‌داری با راهبردهای اجتنابی و فرسودگی تحصیلی دارد و بین فرسودگی با درگیری تحصیلی رابطه منفی وجود دارد.

فرسودگی تحصیلی اشاره به احساس خستگی به خاطر تقاضاها و الزامات تحصیل (خستگی)، داشتن یک حس بدبینانه و بدون علاقه به تکلیف درسی (بی‌علاقگی) و احساس عدم شایستگی به عنوان یک دانش‌آموز (کارآمدی پایین) دارد (عظیمی، پیری و زوار، ۱۳۹۳). فرسودگی تحصیلی شامل سه مؤلفه خستگی هیجانی، بی‌علاقگی و ناکارآمدی است. خستگی هیجانی که اشاره به احساس خالی شدن و تهی شدن از منابع هیجانی فرد دارد، به عنوان مؤلفه استرس فردی مورد ملاحظه قرار می‌گیرد. بدبینی یا بی‌علاقگی اشاره به پاسخ‌های منفی بدبینانه یا بیش از حد با بی‌رغبتی به سایر افراد در محل کار دارد که مؤلفه بین فردی فرسودگی را نشان می‌دهد. ناکارآمدی اشاره به احساس کاستی در شایستگی و میزان باروری و حس کارایی پایین فرد دارد که مؤلفه خودارزیابی فرسودگی را شامل می‌شود (قدم‌پور، فرهادی و نقی بیرانوند، ۱۳۹۵).

از آنجایی که فرسودگی تحصیلی از موانع جدی موفقیت دانش‌آموزان و پیشرفت تحصیلی آنان است و عدم موفقیت دانش‌آموزان در یادگیری مطالبی که به آنها آموزش داده می‌شود، رکود آموزش و پرورش و عقب ماندگی جامعه را به همراه خواهد داشت؛ لذا آموزش راهکارهایی به دانش‌آموزان که منجر به کاهش فرسودگی تحصیلی در آنان شود، بسیار ضروری می‌نماید. یکی از مهارت‌هایی که دانش‌آموزان با داشتن آن کمتر دچار فرسودگی تحصیلی می‌شوند، تاب‌آوری است (یعقوبی و بختیاری، ۱۳۹۵)؛ فلذا یکی دیگر از متغیرهایی که در این پژوهش مورد بررسی قرار گرفته است، تاب‌آوری تحصیلی است. پژوهش‌ها نشان می‌دهد که بین درگیری تحصیلی با تاب‌آوری تحصیلی رابطه مثبت و معنی‌داری وجود دارد (میرزایی قره‌لر و حاتمی، ۱۳۹۸؛ شریف موسوی، ۱۳۹۴). مفهوم تاب‌آوری اخیراً توجه به‌خصوصی را در زمینه سلامت روان و آموزش جلب نموده است. تاب‌آوری یک سازه چند بعدی و دارای جنبه‌های مختلف تحصیلی، هیجانی، رفتاری است. که در میان جنبه‌های ذکر شده، تاب‌آوری تحصیلی از اهمیت به‌سزایی برخوردار است. تاب‌آوری تحصیلی به معنی داشتن رشد موفقیت‌آمیز تحصیلی علی‌رغم خطرات و پیش‌آمدهای ناگوار زندگی است. تاب‌آوری تحصیلی به پیشرفت تحصیلی علی‌رغم شرایط چالش برانگیز یا دشوار در فرایند آموزشی اشاره می‌کند. فرایند تاب‌آوری صرفاً یک

واقعیت زیست‌شناختی یا روان‌شناختی نیست، بلکه به‌طور هم‌زمان، ابعاد و ماهیت اجتماعی نیز دارد. علاوه بر امتداد تاب‌آوری در بستر زمان باید به گسترش تاب‌آوری در بستر موقعیت و فضای اجتماعی نیز اشاره کرد. افرادی که در یک موقعیت، تاب‌آورند ممکن است در موقعیت دیگر با مشکلاتی مواجه شوند (صفائی، رضایی و طالع‌پسند، ۱۳۹۸). تاب‌آوری تحصیلی به‌عنوان ظرفیت دانش‌آموزان در غلبه بر خطرات حاد و مزمن که به‌عنوان تهدیدهای بزرگ در فرایند تحصیلی به‌شمار می‌آیند تعریف می‌شود و آن را در دانش‌آموزانی که با چالش‌ها، شکست‌ها و فشارها رو به‌رو هستند، به‌عنوان بخشی از زندگی تحصیلی‌شان می‌دانند. از سوی دیگر تاب‌آوری تحصیلی تنها محدود به دانش‌آموزان دارای پیشینه و شرایط نامطلوب نیست، بلکه همه دانش‌آموزان در فرایند تحصیلی خود، سطوحی از عملکرد ضعیف، ناملایمات، چالش‌ها و شکست‌ها را تجربه می‌کنند. کلاس تاب‌آور، جایی است که دانش‌آموزان می‌توانند به لحاظ هیجانی، تحصیلی و اجتماعی موفق باشند (افضلی و اسماعیلی، ۱۳۹۸).

با عنایت به آنکه تا به‌حال هیچ پژوهشی رابطه بین فرسودگی تحصیلی و درگیری تحصیلی با نقش میانجی تاب‌آوری تحصیلی در دانش‌آموزان دختر شهر به‌شهر را مورد مطالعه قرار نداده است، مطالعه حاضر با مطالعات دیگر در این زمینه متفاوت است. هم‌چنین این پژوهش در راستای پژوهش‌های قبلی قرار دارد و به تکمیل کردن پیشینه‌های قبلی در ارتباط با موضوع پژوهش کمک می‌کند. بنابراین، با انجام این پژوهش، وضعیت فرسودگی تحصیلی، درگیری تحصیلی و تاب‌آوری تحصیلی در دانش‌آموزان دختر شناخته می‌شود و برنامه‌های لازم برای افزایش درگیری تحصیلی و تاب‌آوری تحصیلی و کاهش فرسودگی تحصیلی در آنان در نظر گرفته می‌شود؛ بنابراین هدف اصلی این پژوهش، بررسی رابطه بین فرسودگی تحصیلی و درگیری تحصیلی با نقش میانجی تاب‌آوری تحصیلی در دانش‌آموزان دختر و ارائه پیشنهادها کاربردی به مسئولان سازمان آموزش و پرورش بر اساس نتایج پژوهش بوده است. بنابراین سؤال اصلی پژوهش به شرح زیر مطرح می‌شوند: آیا بین فرسودگی تحصیلی و درگیری تحصیلی با نقش میانجی تاب‌آوری تحصیلی در دانش‌آموزان دختر رابطه وجود دارد؟

۲- مرور مبانی نظری و پیشینه

فرسودگی، حالتی از خستگی ذهنی و هیجانی است که حاصل سندرم استرس مزمن مانند گرانباری نقش، فشار و محدودیت زمانی و فقدان منابع لازم برای انجام دادن وظایف و تکالیف محوله است. در سال‌های اخیر متغیر فرسودگی به موقعیت‌ها و بافت‌های آموزشی گسترش پیدا کرده است که از آن با عنوان فرسودگی تحصیلی نام‌برده می‌شود. دانش‌آموزان دچار فرسودگی تحصیلی، انگیزه‌ای برای شرکت در فعالیت‌های کلاسی ندارند و ویژگی‌های رفتاری مانند غایب شدن، تأخیر در حضور در کلاس و ترک زود هنگام کلاس را از خود نشان می‌دهند. به‌علاوه آن‌ها در کلاس به مطالب درسی گوش نداده و در فعالیت‌های کلاسی گروهی شرکت نمی‌کنند. آن‌ها اغلب برای کلاس و استاد احترامی قائل نبوده و برای عملکرد ضعیف تحصیلی خود بهانه‌تراشی می‌کنند (پورکریمی و مبین رهنی، ۱۳۹۷).

ریو همکاران^۱ (۲۰۰۴) درگیری تحصیلی را به‌عنوان ورود فعال فرد در یک تکلیف یا موقعیت تعریف می‌کنند. مارکس^۲ (۲۰۰۰) درگیری را شامل سه جزء رفتاری (شامل تلاش و مشارکت)، شناختی (راهبردهای شناختی و فراشناختی، اهداف یادگیری، سرمایه‌گذاری در یادگیری) و عاطفی (علاقه، تعلق، نگرش مثبت درباره یادگیری) می‌دانند.

کووک، هیوز و لیو^۳ (۲۰۰۷) تاب‌آوری تحصیلی را به‌عنوان احتمال موفقیت بالا در مدرسه و سایر موقعیت‌های زندگی به‌رغم مصائب و دشواریهای محیطی می‌دانند که دانش‌آموزان دارای تاب‌آوری، به‌رغم موانع و مشکلات اجتماعی، فرهنگی و اقتصادی در سطح بالایی موفق می‌شوند.

برخی پژوهش‌های انجام شده در حوزه موضوعی پژوهش اخیر عبارتند از:

1 . Reeve, Jane, Carrell, Jean, & Barch
2 . Marks
3 . Kwok, Hughes & Luo

کاوسیان، زارع عبداللهی، کرامتی و پناهی‌پور (۱۳۹۸) با پژوهشی با عنوان فرسودگی تحصیلی و ادراکات از معلم با درگیری تحصیلی؛ نقش واسطه‌ای هیجان‌های مثبت و منفی تحصیلی نشان دادند که فرسودگی تحصیلی، ادراکات از معلم و هیجان‌های مثبت و منفی تحصیلی اثر مستقیم و معناداری بر درگیری تحصیلی دانش‌آموزان دارند. هم‌چنین، هیجان منفی تحصیلی در رابطه بین فرسودگی تحصیلی و ادراکات از معلم با درگیری تحصیلی نقش واسطه‌ای دارد. یوسف‌وند، قدم‌پور، صادقی و غلامرضایی (۱۳۹۸) با پژوهشی با عنوان ارائه مدل علی تاب‌آوری تحصیلی بر اساس منبع کنترل (با واسطه‌گری درگیری تحصیلی): کاربرد تحلیل مسیر نشان دادند که مدل تحقیق برازش دارد؛ منبع کنترل بیرونی، متغیرهای درگیری تحصیلی، مسأله محور و مثبت‌نگر بودن، مهارت‌های ارتباطی و جهت‌گیری آینده را به صورت مثبت پیش‌بینی می‌کند؛ متغیر درگیری تحصیلی قادر است مسأله محور و مثبت‌نگر بودن، مهارت‌های ارتباطی و جهت‌گیری آینده را به صورت مثبت و معنادار پیش‌بینی کند؛ منبع کنترل بیرونی از طریق درگیری تحصیلی، تمامی ابعاد تاب‌آوری تحصیلی را به صورت معناداری پیش‌بینی کند. ویسکرمی و خلیلی گشنیگانی (۱۳۹۷) با پژوهشی با عنوان بررسی فرسودگی تحصیلی و رابطه آن با راهبردهای تنظیم شناختی هیجان و تاب‌آوری تحصیلی دانشجویان نشان دادند که بین راهبردهای مثبت تنظیم هیجان و تاب‌آوری تحصیلی با فرسودگی تحصیلی رابطه منفی و معناداری وجود دارد. صیف، رستگار و ارشادی (۱۳۹۶) با پژوهشی با عنوان بررسی رابطه کمال‌گرایی با فرسودگی تحصیلی به واسطه درگیری تحصیلی نشان دادند که کمال‌گرایی ناسازگار، کمال‌گرایی سازگار و درگیری تحصیلی بر فرسودگی تحصیلی اثر مستقیم دارد. هم‌چنین، ابعاد کمال‌گرایی از طریق درگیری تحصیلی دارای اثر غیرمستقیم بر فرسودگی تحصیلی است. قدم‌پور و خلیلی گشنیگانی (۱۳۹۶) با پژوهشی با عنوان بررسی رابطه بین درگیری تحصیلی و فرسودگی در تکالیف مدرسه در بین دانش‌آموزان نشان دادند که بین درگیری تحصیلی و فرسودگی در مدرسه رابطه منفی و معناداری وجود دارد. طاهری خرامه، شریفی‌فرد، آسایش و سپه‌وندی (۱۳۹۶) با پژوهشی با عنوان ارتباط تاب‌آوری تحصیلی و فرسودگی تحصیلی در دانشجویان نشان دادند که مثبت‌نگری و داشتن مهارت‌های ارتباطی در کاهش فرسودگی تحصیلی تأثیر دارند. صدوقی، تمنائی‌فر و ناصری (۱۳۹۶) با پژوهشی با عنوان رابطه تاب‌آوری، امیدواری و هوش هیجانی با فرسودگی تحصیلی در بین دانشجویان نشان دادند که متغیرهای امید، تاب‌آوری و هوش هیجانی پیش‌بینی کننده منفی فرسودگی تحصیلی می‌باشند. یعقوبی و بختیاری (۱۳۹۵) با پژوهشی با عنوان تأثیر آموزش تاب‌آوری بر کاهش فرسودگی تحصیلی دانش‌آموزان نشان دادند که آموزش تاب‌آوری بر کاهش فرسودگی تحصیلی در دانش‌آموزان مؤثر است. هم‌چنین آموزش تاب‌آوری بر کاهش خستگی تحصیلی، بی‌علاقگی تحصیلی و ناکارآمدی تحصیلی در دانش‌آموزان مؤثر است. اعرابیان، ابوالمعالی و پاشا شریفی (۱۳۹۴) با پژوهشی با عنوان تبیین فرسودگی تحصیلی بر اساس الگوی ارتباط مادر - فرزند با میانجی‌گری تاب‌آوری در دختران دانش‌آموز نشان دادند که مدل اندازه‌گیری از برازش مطلوب برخوردار است و معنی‌داری اثر مستقیم الگوی ارتباط مادر - فرزند بر فرسودگی تحصیلی و اثر غیرمستقیم الگوی ارتباط مادر - فرزند از طریق تاب‌آوری بر فرسودگی تحصیلی مورد تأیید قرار گرفت. هم‌چنین رابطه منفی بین تاب‌آوری و فرسودگی تحصیلی وجود دارد. کریستینا، لوکمونو و سیتیورینی^۱ (۲۰۲۰) با پژوهشی با عنوان تأثیر درگیری نقش بر فرسودگی تحصیلی دانشجویان نشان دادند که درگیری نقش بر فرسودگی تحصیلی دانشجویان تأثیر دارد. یو و چائه^۲ (۲۰۲۰) با پژوهشی با عنوان تأثیر میانجی تاب‌آوری بر رابطه بین فرسودگی تحصیلی و بهزیستی روان‌شناختی دانشجویان پزشکی نشان دادند که بین بهزیستی روان‌شناختی با فرسودگی تحصیلی رابطه منفی وجود دارد هم‌چنین بین تاب‌آوری با فرسودگی تحصیلی رابطه منفی وجود دارد و تاب‌آوری نقش میانجی در رابطه بین فرسودگی تحصیلی و بهزیستی روان‌شناختی دانشجویان را دارد. فیوریلی، فارینا، بوانونومو، کاستا، رومانو، لارکان و همکاران^۳ (۲۰۲۰) با پژوهشی با عنوان ویژگی هوش هیجانی و فرسودگی تحصیلی: نقش میانجی تاب‌آوری و اضطراب تحصیلی نشان دادند که هوش هیجانی بر فرسودگی تحصیلی از طریق اضطراب و تاب‌آوری اثر غیرمستقیم

1. Kristina, Loekmono & Setyorini

2. Yu & Chae

3. Fiorilli, Farina, Buonomo, Costa, Romano, Larcan & et al

دارد. دانش‌آموزان با هوش هیجانی بالا کمتر دچار اضطراب می‌شوند و تاب‌آوری بیشتری نشان می‌دهند، که باعث کاهش فرسودگی تحصیلی می‌شود. یعقوبی، مختاران و محمدزاده (۲۰۱۹) با پژوهشی با عنوان سبک‌های شناختی و تاب‌آوری روانشناختی به عنوان پیش‌بینی‌کننده فرسودگی تحصیلی نشان دادند که بین خستگی تحصیلی دانشجویان براساس سبک‌های شناختی و تاب‌آوری روان-شناختی تفاوت معنی‌داری وجود دارد. سبک شناختی و تاب‌آوری روان‌شناختی نیز تأثیر بسزایی در خستگی تحصیلی دارد. اوپو، موورا و کینایی^۱ (۲۰۱۸) با پژوهشی با عنوان تاب‌آوری تحصیلی به‌عنوان پیش‌بینی‌کننده فرسودگی تحصیلی در بین دانش‌آموزان نشان دادند که بین تاب‌آوری تحصیلی و فرسودگی تحصیلی رابطه منفی وجود دارد هم‌چنین تاب‌آوری تحصیلی به طور قابل توجهی فرسودگی تحصیلی منفی را پیش‌بینی می‌کند. ریوز-ریسکز، گارسیا-لوزکی‌یردو، سابوکوتبار، کاریلوگاریسیا و مارتینزروشه^۲ (۲۰۱۶) با پژوهشی با عنوان بررسی رابطه بین تاب‌آوری، فرسودگی تحصیلی و سلامت روان‌شناختی در دانشجویان پرستاری نشان دادند که بین تاب‌آوری و فرسودگی تحصیلی رابطه منفی و معناداری وجود دارد و بین سلامت روان‌شناختی و هر سه بعد فرسودگی تحصیلی و سلامت روان‌شناختی رابطه منفی و معناداری وجود دارد.

۳- روش‌شناسی

پژوهش از نظر هدف کاربردی و ازلحاظ روش توصیفی، از نوع همبستگی بوده است. جامعه آماری این پژوهش شامل کلیه دانش‌آموزان دختر مقطع متوسطه دوم شهر بهشهر در سال تحصیلی ۹۹-۱۳۹۸ به تعداد ۲۱۱۰ نفر بود. برای تعیین حجم نمونه از فرمول کرجسی و مورگان استفاده گردید که بر اساس آن تعداد ۳۲۵ نفر به‌عنوان نمونه انتخاب شدند. برای مشخص شدن این تعداد نمونه از جامعه آماری با مشخصات فوق از شیوه نمونه‌گیری تصادفی طبقه‌ای بر حسب پایه تحصیلی استفاده شده است. در این پژوهش جهت گردآوری داده‌ها از ابزارهای زیر استفاده شد:

پرسش‌نامه فرسودگی تحصیلی: در پژوهش حاضر به‌منظور سنجش متغیر فرسودگی تحصیلی از پرسش‌نامه فرسودگی تحصیلی برسو، سالانوا و اسپچوفلی^۳ (۲۰۰۷) استفاده شده است؛ که این ابزار دارای سه بعد خستگی تحصیلی، بی‌علاقگی تحصیلی و ناکارآمدی تحصیلی است و در ۱۵ گویه تنظیم شده و بر اساس مقیاس پنج‌گزینه‌ای لیکرت به ترتیب با گزینه‌های کاملاً مخالفم، مخالفم، نظری ندارم، موافقم و کاملاً موافقم طراحی و تنظیم گردید؛ که به ترتیب از ۱ تا ۵ نمره‌گذاری می‌شود. برسو و همکاران پایایی این پرسش‌نامه را به ترتیب برابر با ۰/۷۰، ۰/۸۲ و ۰/۷۵ برای سه بعد آن گزارش کردند. در پژوهش موسوی و شکری (۱۳۹۴) ضریب پایایی این مقیاس با استفاده از روش آلفای کرونباخ ۰/۸۲ گزارش شده است. هم‌چنین طهماسبی، رضانی و زارع (۱۳۹۷) نیز پایایی این مقیاس را با استفاده از روش آلفای کرونباخ ۰/۷۱ گزارش نمودند. در این پژوهش نیز ضریب آلفای کرونباخ برابر ۰/۸۲ به دست آمد.

پرسش‌نامه درگیری تحصیلی: در پژوهش حاضر به‌منظور سنجش درگیری تحصیلی در دانش‌آموزان از مقیاس درگیری تحصیلی ریو (۲۰۱۳) استفاده شده است که این مقیاس دارای ۱۷ گویه و ۴ مؤلفه شامل عاملی، رفتاری، شناختی و عاطفی است؛ که سؤالات آن بر اساس یک مقیاس هفت‌گزینه‌ای لیکرت (کاملاً مخالفم، مخالفم، تا حدودی مخالفم، نه مخالفم و نه موافقم، تا حدودی موافقم، موافقم و کاملاً موافقم) و به ترتیب با نمرات ۱ تا ۷ نمره‌گذاری می‌شود. او با استفاده از آلفای کرونباخ، پایایی خرده مقیاس‌های عاملی را ۰/۸۶، رفتاری ۰/۸۶، عاطفی ۰/۹۰ و شناختی را ۰/۸۴ به دست آورد. ضریب پایایی گزارش شده به‌وسیله رضانی و خامسان (۱۳۹۶) برای این مقیاس با استفاده از آلفای کرونباخ برابر ۰/۹۲ شده است. هم‌چنین در این پژوهش نیز مقدار پایایی این مقیاس با استفاده از آلفای کرونباخ برابر ۰/۷۳ محاسبه شده است.

1. Oyoo, Mwaura & Kinai

2. Ríos-Risquez, García-Izquierdo, Sabuco-Tebar, Carrillo-Garcia & Martinez-Roche

3. Bresó, Salanova & Schaufeli

پرسش‌نامه تاب‌آوری تحصیلی: در پژوهش حاضر به‌منظور سنجش متغیر تاب‌آوری تحصیلی دانش‌آموزان از مقیاس تاب‌آوری تحصیلی سامونلز^۱ (۲۰۰۴) استفاده شده است. که این ابزار در ایران توسط سلطانی‌نژاد، آسیایی، ادهمی و توانایی یوسفیان (۱۳۹۳) هنجاریابی شد. این پرسش‌نامه شامل ۲۹ سؤال است؛ که سه مؤلفه مهارت‌های ارتباطی، جهت‌گیری آینده و مسئله‌محور و مثبت‌نگری را می‌سنجد؛ که سؤالات آن بر اساس یک طیف پنج درجه‌ای از نوع لیکرت (کاملاً مخالفم، مخالفم، نظری ندارم، موافقم و کاملاً موافقم) و به ترتیب با نمرات ۱ تا ۵ نمره‌گذاری شده است. مقدار ضریب آلفای کرونباخ این مقیاس توسط سلطانی‌نژاد و همکاران (۱۳۹۳) در خرده‌مقیاس‌های آن در نمونه دانش‌آموزی به ترتیب برابر با ۰/۷۷، ۰/۶۸ و ۰/۶۳ و در نمونه دانشجویی به ترتیب برابر با ۰/۷۶، ۰/۶۵ و ۰/۶۲ گزارش شده است. هم‌چنین پایایی این مقیاس توسط اوضاعی، عظیم‌پور و امام جمعه (۱۳۹۸) با روش آلفای کرونباخ برابر ۰/۸۲ گزارش شده است. مقدار پایایی این ابزار در این پژوهش نیز با استفاده از روش آلفای کرونباخ برابر ۰/۷۷ به دست آمد که ضریب قابل قبولی است. در نهایت جهت تجزیه و تحلیل داده‌ها و تبدیل آن‌ها به اطلاعات معنی‌دار و هم‌چنین آزمون سؤالات و برازندگی مدل پژوهش از مدل‌یابی معادلات ساختاری با روش حداقل مربعات جزئی و با کمک نرم‌افزار پی‌ال‌اس استفاده شده است.

۴- یافته‌ها

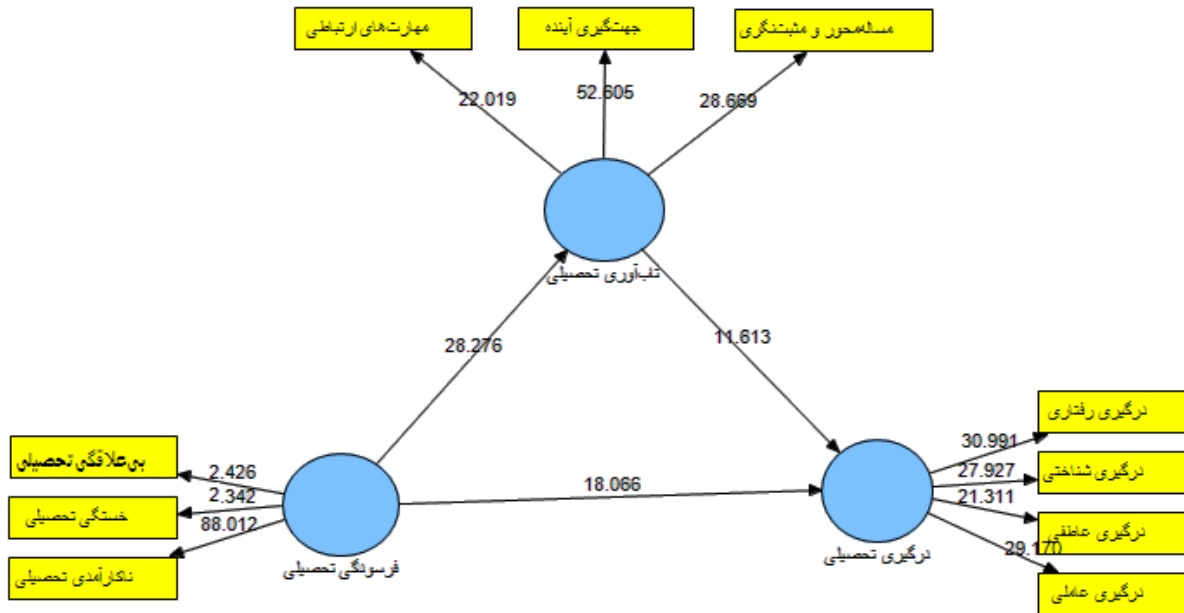
یافته‌های به‌دست‌آمده در خصوص ویژگی‌های جمعیت‌شناختی پاسخ‌دهندگان در جدول ۱ قابل مشاهده است.

جدول ۱- ویژگی‌های جمعیت‌شناختی پاسخ‌دهندگان

ویژگی	فراوانی	درصد
پایه دهم	۱۰۱	۳۰/۹
پایه یازدهم	۱۱۳	۳۴/۷
پایه دوازدهم	۱۱۱	۳۴/۴
علوم تجربی	۱۱۲	۳۴/۵
ریاضی	۷۲	۲۲/۱
علوم انسانی	۱۰۲	۳۱/۴
فنی و حرفه‌ای	۳۹	۱۲

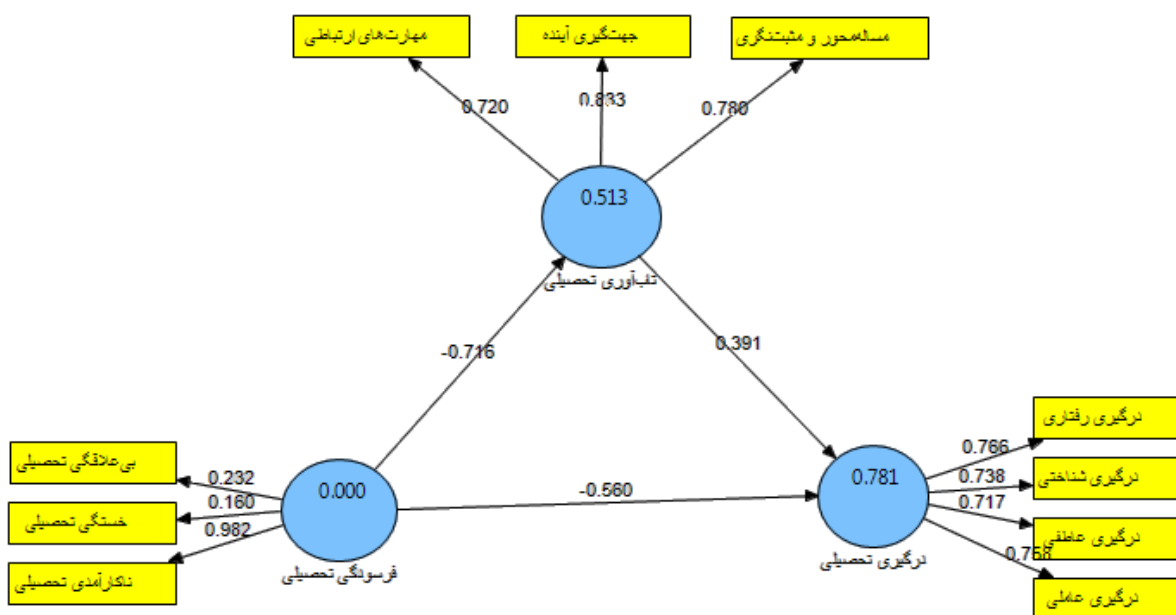
فرضیه اول: بین فرسودگی تحصیلی و درگیری تحصیلی با نقش میانجی تاب‌آوری تحصیلی در دانش‌آموزان دختر رابطه وجود دارد. به‌منظور آزمون سؤالات پژوهش از الگویابی معادلات ساختاری استفاده شده است. در این آزمون ملاک قضاوت، مقدار معناداری است. شکل ۱ مدل‌های پژوهش را در حالت معناداری ضرایب (T-value) نشان می‌دهد. این مدل در واقع تمامی معادلات ساختاری (ضرایب مسیر) را با استفاده از آماره T آزمون می‌کند. بر طبق این مدل ضریب مسیر در سطح اطمینان ۹۵٪ معنادار است، اگر مقدار آماره T خارج بازه (۱/۹۶- تا ۱/۹۶+) قرار گیرد، در غیر این صورت ضریب مسیر معنادار نیست.

^۱ . Samuels

شکل ۱. مدل آزمون شده متغیرهای پژوهش بر مبنای T-value

همان‌طوری که در شکل ۱ نشان داده شده است، مقادیر T-value برای تمامی مسیرها از مقدار استاندارد قدر مطلق $1/96$ بیش‌تر است و گواهی بر وجود رابطه معناداری بین متغیرهای پژوهش دارد. مقدار T-value محاسبه‌شده بین دو متغیر فرسودگی تحصیلی و درگیری تحصیلی برابر $18/066$ را نشان می‌دهد که بیانگر وجود رابطه معناداری بین این دو متغیر است. مقدار T-value محاسبه‌شده بین دو متغیر تاب‌آوری تحصیلی و درگیری تحصیلی برابر $28/276$ را نشان می‌دهد که بیانگر وجود رابطه معناداری بین این دو متغیر است. مقدار T-value محاسبه‌شده بین دو متغیر تاب‌آوری تحصیلی و درگیری تحصیلی برابر $11/613$ را نشان می‌دهد که بیانگر وجود رابطه معناداری بین این دو متغیر است.

شکل ۲. مدل آزمون شده متغیرهای پژوهش بر مبنای ضرایب مسیر

همچنین در شکل ۲ ضرایب مسیر که بیانگر شدت رابطه است، مشاهده می‌شود. اندازه ضریب مسیر نشان‌دهنده قدرت و قوت رابطه بین دو متغیر است. برخی محققان بر این باورند که ضریب مسیر بزرگ‌تر از ۰/۱ یک میزان مشخص از تأثیر در مدل را نشان می‌دهد. اعداد روی مسیرها نشان‌دهنده ضریب مسیر، اعداد داخل دایره برای متغیرهای درون‌زا بیانگر R^2 و اعداد روی فلش‌های متغیر پنهان بیانگر بارهای عاملی است. مقدار ضریب تعیین R^2 نیز نشان‌دهنده این مطلب است که چه مقدار از متغیر وابسته به کمک متغیر مستقل تبیین می‌شود. ضرایب مسیر در شکل ۲، بیانگر آن است که مقدار ۵۱/۳ درصد از واریانس استفاده شده از متغیر تاب‌آوری تحصیلی و مقدار ۷۸/۱ درصد از واریانس استفاده شده از متغیر درگیری تحصیلی توسط متغیر فرسودگی تحصیلی تبیین می‌شود؛ بنابراین نتایج پژوهش نشانگر آن است که عوامل پیشنهاد شده به خوبی توانایی اندازه‌گیری مفهوم موردنظر را دارند؛ که بر اساس مدل ایجادشده از طریق مدل‌یابی ساختاری متغیرهای فرسودگی تحصیلی و تاب‌آوری تحصیلی بر درگیری تحصیلی دانش‌آموزان مؤثر هستند. خلاصه نتایج الگویابی معادلات ساختاری در جدول شماره ۲ ارائه شده است.

جدول ۲- نتایج آزمون سؤال اول پژوهش

رابطه بین متغیرها	آماره T	اثر مستقیم	اثر غیرمستقیم	اثر کل	نتیجه
فرسودگی تحصیلی ← تاب‌آوری تحصیلی	۲۸/۲۷	-۰/۷۱۶	-	-۰/۷۱۶	تأیید
تاب‌آوری تحصیلی ← درگیری تحصیلی	۱۱/۶۱	۰/۳۹۱	-	۰/۳۹۱	تأیید
فرسودگی تحصیلی ← درگیری تحصیلی	۱۸/۰۶	-۰/۵۶۰	-	-۰/۵۶۰	تأیید
فرسودگی تحصیلی ← تاب‌آوری تحصیلی ← درگیری تحصیلی			-۰/۲۷۹ = ۰/۳۹۱ * -۰/۷۱۶	-۰/۲۷۹	تأیید

نتایج جدول ۲ نشان می‌دهد که اثر مستقیم فرسودگی تحصیلی بر تاب‌آوری تحصیلی با ضریب مسیر (-۰/۷۱۶) و ($t=۲۸/۲۷$)، اثر مستقیم تاب‌آوری تحصیلی بر درگیری تحصیلی با ضریب مسیر (۰/۳۹۱) و ($t=۱۱/۶۱$) و اثر مستقیم فرسودگی تحصیلی بر درگیری تحصیلی با ضریب مسیر (-۰/۵۶۰) و ($t=۱۸/۰۶$) معنادار است و با توجه به این نتایج، رابطه بین متغیرهای پژوهش تأیید می‌شود. برای بررسی تأثیر فرسودگی تحصیلی بر درگیری تحصیلی با نقش میانجی خوش‌بینی تحصیلی، باید ضریب اثر غیرمستقیم (حاصل ضرب اثر مستقیم فرسودگی تحصیلی بر تاب‌آوری تحصیلی در اثر مستقیم تاب‌آوری تحصیلی بر درگیری تحصیلی) محاسبه شود. مقدار ضریب اثر غیرمستقیم فرسودگی تحصیلی بر درگیری تحصیلی برابر -۰/۲۷۹- است که نشان می‌دهد نقش میانجی تاب‌آوری تحصیلی در رابطه بین فرسودگی تحصیلی و درگیری تحصیلی معنی‌دار است که بدین ترتیب سؤال اصلی پژوهش نیز تأیید می‌گردد؛ بنابراین می‌توان نتیجه گرفت که متغیر تاب‌آوری تحصیلی اثر میانجی در رابطه بین فرسودگی تحصیلی و درگیری تحصیلی را دارد.

برای بررسی برازش مدل اندازه‌گیری سه معیار پایایی ترکیبی، روایی همگرا و آلفای کرونباخ استفاده می‌شود. برای سنجش پایایی مدل اصلی این پژوهش به بررسی پایایی ترکیبی، روایی همگرا و آلفای کرونباخ پرداخته شده است.

جدول ۳- ارزیابی مدل بیرونی متغیرهای پژوهش

متغیرها	میانگین واریانس استخراج شده (AVE)	پایایی ترکیبی	R^2	آلفای کرونباخ
فرسودگی تحصیلی	۰/۵۴۸۲۲۳	۰/۷۹۷۶۱۳	-	۰/۸۲۴۷۲۶
تاب‌آوری تحصیلی	۰/۵۵۴۸۱۴	۰/۸۳۲۸۲۴	۰/۵۱۳	۰/۷۳۲۸۵۴
درگیری تحصیلی	۰/۶۰۶۹۱۷	۰/۸۲۱۹۲۳	۰/۷۸۱	۰/۷۷۶۳۷۹

همان‌طور که در جدول ۳ مشخص شده است، تمامی متغیرها از پایایی ترکیبی بالایی در مدل برخوردارند. پایایی ترکیبی و ضریب آلفای کرونباخ در مورد همه متغیرها بیش‌تر از ۰/۷ است که بیانگر این است نتایج پژوهش حاضر در مورد این دو معیار، برازش مناسب مدل را تأیید می‌کند. فورنل و لارکر^۱ (۱۹۸۱) مقدار ۰/۷ را مقدار ملاک برای این معیار معرفی کرده‌اند. هم‌چنین معیار روایی همگرا که مختص مدل‌سازی معادلات ساختاری است، بررسی شد. این معیار نشان‌دهنده میانگین واریانس استخراج شده بین هر سازه با شاخص‌های خود است. به بیان ساده‌تر AVE میزان همبستگی یک سازه با شاخص‌های خود را نشان می‌دهد که هرچه این همبستگی بیش‌تر باشد، برازش نیز بیش‌تر است. با توجه به جدول ۳، AVE در مورد تمامی متغیرها بیش‌تر از ۰/۵ است که در نتیجه روایی همگرایی مدل و مناسب بودن برازش مدل‌های اندازه‌گیری تأیید می‌شود؛ یعنی یک متغیر پنهان قادر است بیش از نیمی از واریانس شاخص‌های آشکار خود را تبیین کند؛ بنابراین می‌توان گفت که مدل استفاده‌شده در این پژوهش از کیفیت مناسب برخوردار بوده است.

برای بررسی برازش مدل ساختاری با روش پی ال اس در این پژوهش از ضرایب R Squares یا R² استفاده می‌شود. R² معیاری است که برای متصل کردن بخش اندازه‌گیری و بخش ساختاری مدل‌سازی معادلات ساختاری به کار می‌رود؛ و نشان از تأثیری دارد که یک متغیر مستقل (برون‌زا) بر یک متغیر وابسته (درون‌زا) می‌گذارد. هر چه مقادیر R² مربوط به سازه‌های درون‌زای یک مدل بیش‌تر باشد، نشان از برازش بهتر مدل است. ضریب تعیین یا R² معیاری است که مقدار آن بین صفر تا یک است؛ که مقادیر بزرگ‌تر مطلوب‌تر است. کوهن^۲ (۱۹۸۸) سه مقدار ۰/۰۲، ۰/۱۵ و ۰/۳۵ را به‌عنوان مقدار ملاک برای مقادیر ضعیف، متوسط و قوی R² بیان کرده است. مقدار R² که نشان‌دهنده توانایی مدل در توصیف سازه‌هاست. برای هر سه متغیر بیش‌تر از ۰/۳۵ است؛ که در نهایت این نتایج نشان‌دهنده آن است که مدل ارائه‌شده از برازش مناسب و قوی برخوردار است.

پس از بررسی برازش بخش اندازه‌گیری و بخش ساختاری مدل، برازش مدل کلی از طریق معیار GOF که شاخصی برای بررسی برازش مدل جهت پیش‌بینی متغیرهای درون‌زا است، استفاده می‌شود؛ که مقدار آن بین صفر تا یک قرار دارد؛ و مقادیر نزدیک به یک نشانگر کیفیت مناسب مدل هستند؛ و توانایی پیش‌بینی کلی مدل را مورد بررسی قرار می‌دهد؛ و مدل آزمون شده پیش‌بینی متغیرهای مکنون درون‌زا را دارد.

بر اساس جدول ۳ مقادیر ضریب تعیین (R²) به‌دست‌آمده متغیرها به ترتیب برابر ۰/۵۱۳ و ۰/۷۸۱ است که میانگین این ضرایب برابر ۰/۶۴۷ است. هم‌چنین مقادیر اشتراکات (میانگین واریانس استخراج‌شده) متغیرها به ترتیب برابر ۰/۵۴۸۲۲۳، ۰/۵۵۴۸۱۴ و ۰/۶۰۶۹۱۷ است که میانگین اشتراکات این سه متغیر برابر ۰/۵۷۰ می‌شود بنابراین مقدار GOF مدل عبارت است از:

$$\sqrt{0/647 \times 0/570} = 0/607$$

وترلز و همکاران^۳ (۲۰۰۹) سه مقدار ۰/۰۱، ۰/۲۵ و ۰/۳۶ را به‌عنوان مقادیر ضعیف، متوسط و قوی برای نیکویی برازش معرفی کرده‌اند. با توجه به این‌که مقدار GOF برابر ۰/۶۰۷ به‌دست آمد و این مقدار بیش‌تر از ۰/۳۶ است، نشان از برازش قوی مدل کلی پژوهش دارد بنابراین می‌توان گفت برازش مدل کلی پژوهش بسیار مناسب است.

۵- بحث و نتیجه‌گیری

نتایج حاصل از یافته‌های این پژوهش نشان داد که بین فرسودگی تحصیلی و تاب‌آوری تحصیلی با درگیری تحصیلی در دانش‌آموزان رابطه معناداری وجود دارد و متغیر تاب‌آوری تحصیلی اثر میانجی در رابطه بین فرسودگی تحصیلی و درگیری تحصیلی را دارد. هم‌چنین شاخص‌های برازندگی مدل حاکی از آن است که مدل ارائه‌شده از برازش مناسبی برخوردار است. بررسی پیشینه پژوهش

1. Fornell & Larcker
2. Cohen
3. Wetzels et al

نشان می‌دهد نتایج به دست آمده از پژوهش حاضر با یافته‌های پژوهش‌های دیگر محققان همسان است. نتیجه بررسی فنی و همکاران (۱۳۹۸) که نشان می‌دهد بین فرسودگی تحصیلی و درگیری تحصیلی رابطه منفی وجود دارد. کاوسیان و همکاران (۱۳۹۸) که نشان می‌دهد فرسودگی تحصیلی اثر مستقیم و معناداری بر درگیری تحصیلی دارد. پژوهش میرزایی قره‌لر و همکاران (۱۳۹۸) که بر اساس نتایج آن میان درگیری تحصیلی و تاب‌آوری تحصیلی رابطه معنی‌داری وجود دارد. پژوهش یوسف‌وند و همکاران (۱۳۹۸) که نشان می‌دهد درگیری تحصیلی، مسأله محور و مثبت‌نگر بودن، مهارت‌های ارتباطی و جهت‌گیری آینده را به صورت مثبت پیش‌بینی می‌کند. نتایج ویسکرمی و همکاران (۱۳۹۷) که نشان می‌دهد میان تاب‌آوری تحصیلی با فرسودگی تحصیلی رابطه منفی و معناداری وجود دارد. مطالعه صیف و همکاران (۱۳۹۶) که نشان می‌دهد درگیری تحصیلی بر فرسودگی تحصیلی اثر مستقیم دارد. پژوهش قدم‌پور و همکاران (۱۳۹۶) که نشان می‌دهد میان درگیری تحصیلی و فرسودگی در مدرسه رابطه منفی و معناداری وجود دارد. پژوهش طاهری خرامه و همکاران (۱۳۹۶) که نشان می‌دهد مثبت‌نگری و داشتن مهارت‌های ارتباطی در کاهش فرسودگی تحصیلی تاثیر دارند. پژوهش صدوقی و همکاران (۱۳۹۶) که بر اساس نتایج آن تاب‌آوری پیش‌بینی‌کننده منفی فرسودگی تحصیلی است. یعقوبی و همکاران (۱۳۹۵) که آموزش تاب‌آوری بر کاهش فرسودگی تحصیلی مؤثر است. هم‌چنین آموزش تاب‌آوری بر کاهش خستگی تحصیلی، بی‌علاقگی تحصیلی و ناکارآمدی تحصیلی مؤثر است. پژوهش پورمحمد بیلانچی (۱۳۹۴) که نشان می‌دهد میان درگیری تحصیلی و فرسودگی تحصیلی، رابطه منفی وجود دارد. نتایج پژوهش شریف موسوی (۱۳۹۴) که نشان می‌دهد میان تاب‌آوری تحصیلی و درگیری تحصیلی رابطه معناداری وجود دارد. پژوهش اعرابیان و همکاران (۱۳۹۴) که نشان می‌دهد رابطه منفی میان تاب‌آوری و فرسودگی تحصیلی وجود دارد. مطالعه کریستین و همکاران (۲۰۲۰) که نشان می‌دهد درگیری نقش بر فرسودگی تحصیلی تاثیر دارد. پژوهش یو و همکاران (۲۰۲۰) که نشان می‌دهد میان تاب‌آوری با فرسودگی تحصیلی رابطه منفی وجود دارد. پژوهش فیوریلی و همکاران (۲۰۲۰) که نشان می‌دهد تاب‌آوری باعث کاهش فرسودگی تحصیلی می‌شود. پژوهش یعقوبی و همکاران (۲۰۱۹) که نشان می‌دهد میان خستگی تحصیلی دانشجویان و تاب‌آوری روانشناختی تفاوت معنی‌داری وجود دارد. پژوهش اویو و همکاران (۲۰۱۸) که نشان می‌دهد بین تاب‌آوری تحصیلی و فرسودگی تحصیلی رابطه منفی وجود دارد هم‌چنین تاب‌آوری تحصیلی به‌طور قابل توجهی فرسودگی تحصیلی منفی را پیش‌بینی می‌کند. پژوهش ریوزریسکز و همکاران (۲۰۱۶) که بر اساس نتایج آن بین تاب‌آوری و فرسودگی تحصیلی رابطه منفی و معناداری وجود دارد با نتایج این پژوهش همسو است. بنابراین می‌توان چنین نتیجه‌گیری کرد که یکی از اهداف مهم سازمان آموزش و پرورش ایجاد بستری مناسب جهت رشد و شکوفایی همه‌جانبه دانش‌آموزان و تربیت افرادی سالم، کارآمد و مسئول برای ایفای نقش مطلوب در زندگی فردی و اجتماعی در آینده است. از این‌رو دانش‌آموزان به‌عنوان یکی از مهم‌ترین رکن اساسی نظام آموزش و پرورش کشور، در راستای تحقق اهداف این سازمان نقش و جایگاه ویژه‌ای دارند، بنابراین ایجاد تغییرات مطلوب در ذهن، نگرش، باور و احساس دانش‌آموزان در مدرسه باید به‌نحوی باشد تا مهارت‌های ارزشمند و مورد نیاز آنان را برای زندگی در جامعه فراهم سازد. پس توجه به تعلیم، تربیت، موفقیت و در نهایت پیشرفت تحصیلی این قشر از افراد جامعه موجب توسعه و شکوفایی هرچه بیشتر جامعه خواهد شد. در دوران تحصیل دانش‌آموزان در مدرسه، عوامل گوناگونی عملکرد تحصیلی آنان را تحت تاثیر قرار می‌دهند. برخی از این عوامل موجب بهبود عملکرد تحصیلی و برخی دیگر نیز باعث تضعیف عملکرد تحصیلی دانش‌آموزان می‌شوند. از جمله عواملی که به شکل منفی بر عملکرد تحصیلی اثرگذار بوده، فرسودگی تحصیلی است. دانش‌آموزانی که دچار فرسودگی تحصیلی می‌شوند، معمولاً رفتارهایی مانند بی‌علاقگی نسبت به مطالب درسی، بی‌حوصلگی جهت حضور در کلاس‌های درسی، عدم مشارکت در فعالیت‌های آموزشی و درسی و احساس خستگی ذهنی در فراگیری مطالب درسی را از خود بروز می‌دهند؛ که در نهایت منجر به افت تحصیلی آنان می‌شود.

یکی از بهترین و مؤثرترین روش‌ها جهت از بین بردن فرسودگی تحصیلی در دانش‌آموزان درگیر کردن آنان در انجام فعالیت‌ها و تکالیف درسی و آموزشی است. پس ایجاد می‌شود که معلمان در کلاس درس و در حین فرآیند یاددهی - یادگیری محتوای درسی،

تکالیف و فعالیت‌هایی را برای دانش‌آموزان در نظر بگیرند تا این‌که این تجارب یادگیری در نظر دانش‌آموزان با ارزش جلوه کند و توجه آنان را به خود جلب نماید؛ در واقع معلمان در کلاس با شرکت دادن و درگیر کردن دانش‌آموزان در انجام تکالیف و فعالیت‌های درسی زمینه نوعی احساس تعهد در دانش‌آموزان را نسبت به انجام فعالیت‌های درسی فراهم می‌نمایند. که این احساس تعهد و تعلق خاطر نسبت به درس و تحصیل منجر به افزایش وظیفه‌شناسی، دلبستگی و علاقمندی دانش‌آموزان به ارزشمند بودن درس و انجام تکالیف درسی و همچنین موجب افزایش میزان آمادگی و تمایل دانش‌آموزان برای کسب تجارب مطلوب در یادگیری می‌شود که این موارد اثر چشمگیری بر روی بهبود عملکرد تحصیلی دانش‌آموزان دارند. از سویی دیگر دانش‌آموزان در حین تحصیل به‌طور دائم با شرایط و موقعیتی مانند خستگی ذهنی و استرس که می‌تواند فعالیت‌های درسی آنان را مختل سازد، روبرو هستند؛ که در این راستا تاب‌آوری تحصیلی می‌تواند، توانایی و ظرفیت دانش‌آموزان را در مواجهه و مقابله با بحران‌ها، چالش‌ها و توانایی بازگشت به شرایط عادی تحصیلی فراهم سازد. این متغیر میزان ظرفیت دانش‌آموزان را جهت غلبه بر خطراتی که به عنوان تهدیدکننده در فرآیند تحصیلی دانش‌آموزان به شمار می‌روند، افزایش می‌دهد. توانایی و تاب‌آوری تحصیلی در پیش‌بینی چالش‌ها، کاهش افت تحصیلی، مقاومت در برابر مسائل درسی و پاسخ مناسب نسبت به سوالات درسی کمک قابل توجهی به دانش‌آموزان می‌کند. ظرفیت تحصیلی نقش بسیار مهمی را در سرعت بخشیدن به بازگشت دانش‌آموز به شرایط طبیعی ایفا می‌کند تا از این طریق موجبات کاهش فرسودگی تحصیلی و افزایش درگیری دانش‌آموزان در تحصیل فراهم گردد.

یکی از محدودیت‌های پژوهش حاضر این بود که پرسشنامه تنها ابزار گردآوری داده‌ها بوده است. محدودیت دیگر پژوهش استفاده از روش همبستگی بود که قادر به بررسی روابط علت و معلولی میان متغیرها نیست. هم‌چنین به دلیل حجم پایین نمونه و محدود شدن جامعه مورد مطالعه به دانش‌آموزان مقطع متوسطه دوم شهر بهشهر، تعمیم نتایج آن به دانش‌آموزان سایر مقاطع تحصیلی باید با رعایت احتیاط انجام گیرد؛ بنابراین پیشنهاد می‌شود در پژوهش‌های آتی، مشابه این پژوهش با حجم نمونه بزرگ‌تر و در مقطع متوسطه اول و ابتدایی و هم‌چنین سایر موسسات آموزشی، با استفاده از روش تحقیق دیگر و به کمک سایر ابزارهای گردآوری داده‌ها، انجام و نتایج آن با یافته‌های این پژوهش مقایسه شود.

با عنایت به یافته‌ها پیشنهاد می‌شود:

مدیران آموزش و پرورش موضوع فرسودگی تحصیلی دانش‌آموزان را به‌طور جدی مورد توجه قرار دهند و جهت کاهش و از بین بردن رفتارهایی که باعث خستگی ذهنی، بی‌علاقگی و ناکارآمدی تحصیلی در دانش‌آموزان می‌شوند، برنامه‌ریزی‌های مناسبی را در قالب برگزاری کارگاه‌های منظم آموزشی برای معلمان و دانش‌آموزان تدارک ببینند.

معلمان جهت درگیر کردن دانش‌آموزان در انجام فعالیت‌های تحصیلی و همچنین آگاه‌سازی آنان برای انجام دادن وظایف محوله، از طریق فعالیت‌های متنوع و گوناگون اقدام کنند و با مهم جلوه دادن تحصیل و مؤثر بودن دانش‌آموز در انجام تکالیف درسی و دادن اختیار و آزادی عمل بیشتر به دانش‌آموزان برای انجام دادن فعالیت‌های روزمره درسی و با مطلع کردن آنان از نتایج فعالیت‌ها و تکالیف انجام‌شده در کلاس، زمینه افزایش درگیری تحصیلی دانش‌آموزان را فراهم نمایند.

مدیران آموزش و پرورش با برنامه‌ریزی مطلوب و تشکیل دوره‌های آموزشی افزایش تاب‌آوری تحصیلی در دانش‌آموزان به تقویت و گسترش ظرفیت‌ها و توانایی‌های دانش‌آموزان در برابر شکست‌ها و پیش‌آمدهای ناگوار در زندگی تحصیلی کمک نمایند؛ و با حمایت و تشویق مناسب و به‌جا از دانش‌آموزان شرایط لازم را برای ادامه تحصیل آنان در مدرسه فراهم نمایند تا زمینه کاهش فرسودگی تحصیلی و بهبود موفقیت تحصیلی دانش‌آموزان فراهم گردد.

۶- تقدیر و تشکر

محققین از کلیه مدیران مدارس و دانش‌آموزانی که در انجام این تحقیق همکاری کرده‌اند، کمال تشکر و امتنان را دارند.

۷- منابع

۱. اعرابیان، ا، ابوالمعالی، خ، و پاشا شریفی، ح. (۱۳۹۴). تبیین فرسودگی تحصیلی بر اساس الگوی ارتباط مادر - فرزند با میانجی‌گری تاب‌آوری در دختران دانش‌آموز. *پژوهش‌های کاربردی روان‌شناختی*، ۶(۴): ۱۷۶-۱۵۹.
۲. افضل‌لی، ل، و اسماعیلی، س. (۱۳۹۸). رابطه جهت‌گیری هدفی (با واسطه‌گری تاب‌آوری تحصیلی) با درگیری تحصیلی. *توانمندسازی کودکان استثنایی*، ۱۰(۲): ۲۱۶-۲۲۶.
۳. اوضاعی، ن، عظیم‌پور، ا، و امام جمعه، م. (۱۳۹۸). نقش میانجی فرسودگی تحصیلی و تاب‌آوری تحصیلی در رابطه بین سرزندگی تحصیلی و کیفیت زندگی در مدرسه. *مطالعات آموزشی و آموزشگاهی*، ۸(۱): ۲۶۲-۲۳۷.
۴. پورکریمی، ج، و مبین رهنی، ی. (۱۳۹۷). رابطه انگیزش پیشرفت و فرسودگی تحصیلی با نقش میانجی خودکارآمدی دانشجویان دانشگاه تهران. *نشریه راهبردهای آموزش در علوم پزشکی*، ۱۱(۱): ۱۴۷-۱۳۹.
۵. پورمحمد بیلانچی، ا. (۱۳۹۴). رابطه درگیری تحصیلی و منبع کنترل با فرسودگی تحصیلی در دانشجویان. پایان‌نامه کارشناسی ارشد، دانشکده روانشناسی و علوم تربیتی. دانشگاه آزاد اسلامی واحد تهران مرکزی.
۶. رضائی، م، و خامسان، احمد. (۱۳۹۶). شاخص‌های روان‌سنجی پرسش‌نامه درگیری تحصیلی ریو (۲۰۱۳) با معرفی درگیری عاملی. *اندازه‌گیری تربیتی*، ۸(۲۹): ۱۸۵-۲۰۴.
۷. سلطانی‌نژاد، م، آسیابی، م، ادهمی، ب، و توانایی یوسفیان، س. (۱۳۹۳). بررسی شاخص‌های روان‌سنجی پرسش‌نامه تاب‌آوری تحصیلی ARI. *اندازه‌گیری تربیتی*، ۴(۱۵): ۱۷-۳۵.
۸. شریف موسوی، ف. (۱۳۹۴). تاب‌آوری تحصیلی و درگیری تحصیلی در هنرستان‌های شهر قم. اولین همایش ملی پژوهش‌های نوین در حوزه علوم انسانی و مطالعات اجتماعی ایران، تهران.
۹. صدوقی، م، تمنائی‌فر، م، و ناصری، ج. (۱۳۹۶). رابطه تاب‌آوری، امیدواری و هوش هیجانی با فرسودگی تحصیلی در بین دانشجویان. *مطالعات آموزش و یادگیری*، ۹(۱): ۶۷-۵۰.
۱۰. صفائی، م، رضایی، ع، و طالع‌پسند، س. (۱۳۹۸). پیش‌بینی عملکرد تحصیلی بر اساس حمایت خانواده، حمایت دوستان و دیگران: نقش میانجی خودکارآمدی تحصیلی، تاب‌آوری تحصیلی و مجدوبیت تحصیلی. *روانشناسی تربیتی*، ۱۵(۵۲): ۲۶۸-۲۳۹.
۱۱. صیف، م، رستگار، ا، و ارشادی، ر. (۱۳۹۶). بررسی رابطه کمال‌گرایی با فرسودگی تحصیلی به واسطه درگیری تحصیلی. *پژوهش در آموزش علوم پزشکی*، ۹(۲): ۴۳-۳۴.
۱۲. طاهری خرامه، ز، شریفی‌فرد، ف، آسایش، ح، و سپه‌وندی، م. (۱۳۹۶). ارتباط تاب‌آوری تحصیلی و فرسودگی تحصیلی در دانشجویان دانشگاه علوم پزشکی قم. *راهبردهای آموزش*، ۱۰(۵): ۳۸۳-۳۷۵.
۱۳. طهماسبی، غ، رضائی، گ، و زارع، ح. (۱۳۹۷). تأثیر راهبردهای فراشناختی بر انگیزه پیشرفت و فرسودگی تحصیلی دانش‌آموزان دختر. *رهیافتی نو در مدیریت آموزشی*، ۹(۱): ۱۹۰-۱۷۳.
۱۴. عظیمی، م، پیری، م، و زوار، ت. (۱۳۹۳). رابطه فرسودگی تحصیلی و انگیزش پیشرفت با عملکرد تحصیلی دانش‌آموزان دوره متوسطه. *آموزش و ارزشیابی*، ۷(۳۷): ۹۸-۸۷.
۱۵. فتی، ن، و کیانی، م. (۱۳۹۸). الگوی رابطه فرسودگی تحصیلی با تجارب شخصی و آموزشی و راهبردهای اجتنابی دانشجویان نقش واسطه‌ای درگیری تحصیلی. *آموزش و ارزشیابی*، ۱۲(۴۸): ۱۶۰-۱۳۱.
۱۶. قدم‌پور، ع، و خلیلی گشتیگانی، ز. (۱۳۹۶). بررسی رابطه بین درگیری تحصیلی و فرسودگی مدرسه در دانش‌آموزان دوره اول متوسطه شهر خرم‌آباد، چهارمین کنفرانس بین‌المللی نوآوری‌های اخیر در روان‌شناسی، مشاوره و علوم رفتاری، تهران.

۱۷. قدمپور، ع.، فرهادی، ع.، و نقی بیرانوند، ف. (۱۳۹۵). تعیین رابطه بین فرسودگی تحصیلی با اشتیاق و عملکرد تحصیلی در دانشجویان دانشگاه علوم پزشکی لرستان. *پژوهش در آموزش علوم پزشکی*، ۸(۲): ۶۰-۶۸.
۱۸. کاوسیان، ج.، زارع عبداللهی، م.، کرامتی، ه.، و پناهی پور، ث. (۱۳۹۸). فرسودگی تحصیلی و ادراکات از معلم با درگیری تحصیلی؛ نقش واسطه‌ای هیجان‌های مثبت و منفی تحصیلی. *مجموعه مقالات اولین کنگره دوسالانه تازه‌های روان‌شناسی و علوم رفتاری*، مهرماه ۹۸ دانشگاه تبریز.
۱۹. موسوی، ف.، و شگری، ف. (۱۳۹۴). مطالعه پیشرفت تحصیلی دانشجویان بر اساس پیش‌بینی‌کننده‌های فرسودگی تحصیلی و تنیدگی زندگی دانشجویی. *رویش روان‌شناسی*، ۴(۱۰): ۵۹-۸۰.
۲۰. مومنی، خ.، و رادمهر، ف. (۱۳۹۷). پیش‌بینی درگیری تحصیلی براساس سازه‌های خودکارآمدی و خودناتوان‌سازی تحصیلی دانشجویان علوم پزشکی. *پژوهش در آموزش علوم پزشکی*، ۱۰(۴): ۴۱-۵۰.
۲۱. میرزایی قره‌لر، ز.، و حاتمی، ح. (۱۳۹۸). پیش‌بینی تاب‌آوری تحصیلی بر اساس احساس تعلق به مدرسه و درگیری تحصیلی در دانش‌آموزان دختر. *رویش روان‌شناسی*، ۸(۹): ۱۱۱-۱۱۸.
۲۲. ویسکرمی، ح.، و خلیلی گشنیگانی، ز. (۱۳۹۷). بررسی فرسودگی تحصیلی و رابطه آن با راهبردهای تنظیم شناختی هیجان و تاب‌آوری تحصیلی دانشجویان علوم پزشکی شهرکرد. *راهبردهای آموزش در علوم پزشکی*، ۱۱(۱): ۱۳۳-۱۳۸.
۲۳. یعقوبی، ا.، و بختیاری، م. (۱۳۹۵). تأثیر آموزش تاب‌آوری بر کاهش فرسودگی تحصیلی دانش‌آموزان دختر. *پژوهش در یادگیری آموزشی و مجازی*، ۴(۱۳): ۴۵-۵۶.
۲۴. یوسف‌وند، م.، قدمپور، ع.، صادقی، م.، و غلامرضایی، س. (۱۳۹۸). ارائه مدل علی تاب‌آوری تحصیلی بر اساس منبع کنترل (با واسطه‌گری درگیری تحصیلی): کاربرد تحلیل مسیر. *آموزش و ارزشیابی*، ۱۲(۴۷): ۳۷-۱۳.
25. Bresó, E., Salanova, M., & Schaufeli, W. B. (2007). In search of the "third dimension" of burnout: Efficacy or inefficacy?. *Applied psychology*, 56(3), 460-478.
26. Fiorilli, C., Farina, E., Buonomo, I., Costa, S., Romano, L., Larcán, R., & Petrides, K. V. (2020). Trait emotional intelligence and school burnout: the mediating role of resilience and academic anxiety in high school. *International journal of environmental research and public health*, 17(9), 3058.
27. Kristina, A. D., Loekmono, J. L., & Setyorini, S. (2020). The effect of role conflict on academic burnout of undergraduate Economics students. *International Journal of Research in Counseling and Education*, 4(2), 98-103.
28. Kwok, O. M., Hughes, J. N., & Luo, W. (2007). Role of resilient personality on lower achieving first grade students' current and future achievement. *Journal of School Psychology*, 45(1), 61-82.
29. Marks, H. M. (2000). Student engagement in instructional activity: Patterns in the elementary, middle, and high school years. *American educational research journal*, 37(1), 153-184.
30. Oyoo, S. A., Mwaura, P. M., & Kinai, T. (2018). Academic resilience as a predictor of academic burnout among form four students in Homa-Bay County, Kenya. *International Journal of Education and Research*, 6(3), 187-200.
31. Reeve, J. (2013). How students create motivationally supportive learning environments for themselves: The concept of agentic engagement. *Journal of educational psychology*, 105(3), 579.
32. Reeve, J., & Tseng, C. M. (2011). Agency as a fourth aspect of students' engagement during learning activities. *Contemporary Educational Psychology*, 36(4): 257-267.
33. Reeve, J.; Jane, H; Carrell, D; Jean, S & Brach, J. (2004). Enhancing student engagement by increasing teacher's autonomy support. *Motivation & Emotion*, 18(2), 69- 147.
34. Ríos-Risquez, M. I., García-Izquierdo, M., Sabuco-Tebar, E. D. L. A., Carrillo-García, C., & Martínez-Roche, M. E. (2016). An exploratory study of the relationship between resilience, academic burnout and psychological health in nursing students. *Contemporary Nurse*, 52(4), 430-439.
35. Samuels, W.E. (2004). *Development of a non-intellective measure of academic success: Towards the quantification of resilience*. Available at: www.Proquest.com
36. Yaghoobi, A., Mokhtaran, M., & Mohammadzadeh, S. (2019). Cognitive Styles and Psychological Resilience as Predictors of Academic Burnout. *Iranian Evolutionary and Educational Psychology Journal*, 1(1), 1-7.
37. Yu, J., & Chae, S. (2020). The mediating effect of resilience on the relationship between the academic burnout and psychological well-being of medical students. *Korean journal of medical education*, 32(1), 13.

The Relationship between of Academic Burnout and Academic Conflict with the Mediating Role of Academic Resilience

Sekineh Geraili¹, Abolghasem Barimani², Behrang Esmaeilishad³

1. Department of Educational Management, Neka Branch, Islamic Azad University, Neka, Iran
gerailisekineh@gmail.com
2. Department of Educational Management, Neka Branch, Islamic Azad University, Neka, Iran (Corresponding author)
barimani@iauneka.ac.ir
3. Department of Educational Sciences, Bojnourd Branch, Islamic Azad University, Bojnourd, Iran
esmaeili@bojnourdiau.ac.ir

Abstract

The purpose of this study was to investigate the relationship between of academic burnout and academic conflict with the mediating role of academic resilience. The research applied in terms of purpose and method was descriptive, correlational one. The statistical population of the study included all female high school students in Behshahr in the number of 2110. The statistical sample was 325 people using Krejcie and Morgan table, and stratified random sampling according to educational level. The instruments for collecting data were Questionnaires of Salanova & Schiofli Academic Burnout (2007), Rio Academic Conflict (2013) & Samuel's Academic Resilience (2004) Questionnaire. The collected data was used for analyzed by Structural equation modeling using the partial least squares method (PLS). The results of this study showed that there is a significant relationship between academic burnout and academic resilience with academic conflict. 78.1% of academic conflict and 51.3% of academic resilience is explained by academic burnout. And the academic resilience variable has a mediator effect on the relationship between academic burnout and academic conflict. Fit indices indicate that the proposed model is an appropriate fit.

Key Words: academic burnout, academic conflict, academic resilience

This Journal is an open access Journal Licensed under the Creative Commons Attribution 4.0 International License

(CC BY 4.0)